

WOJCIECH ADAM ŚWIĘCH

DR

[HTTPS://ORCID.ORG/0000-0002-6664-1674](https://orcid.org/0000-0002-6664-1674)

Zaborcze uregulowania prawne dotyczące wykonywania praktyki dentystycznej i czynności techniczno-dentystycznych w II Rzeczypospolitej przed unifikacją prawa w 1927 roku

1. Wprowadzenie; 2. Przepisy prawne w byłym zaborze austriackim; 3. Prawo węgierskie na Spiszu i Orawie; 4. Ustawodawstwo w byłym zaborze rosyjskim; 5. Prawodawstwo w byłej dzielnicy pruskiej; 6. Podsumowanie.

1

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. pojawiła się potrzeba zastąpienia dawnych przepisów dzielnicowych jednolitymi polskimi. W granicach II RP panowały jednak różnorodne stosunki we wszystkich dziedzinach życia, więc jednym z pierwszych zadań polskich władz stało się ich uregulowanie oraz zunifikowanie. Nie było to łatwe ze względu na zróżnicowany poziom rozwoju poszczególnych części odrodzonego państwa¹. Celem władz było m.in. stworzenie jednego systemu prawnego obowiązującego wszystkich obywateli państwa na całym terytorium Polski. Również w dziedzinie wykonywania działalności dentystycznej i techniczno-dentystycznej² zwracano uwagę na różnorodność stosunków. Istniała potrzeba rozwiązania problemów związanych ze sporami kompetencyjnymi oraz używaniem tytułów zawodowych³. Stworzenie efektywnego

¹ P. Zieliński, M. Radkowska-Gizelska, „Godność stanu (zawodu) lekarskiego” w *Polsce – perspektywa historycznoprawna (1918–1991)*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2022, t. XXV, s. 210.

² Choć osoby wykonujące te działalności nie posiadały tych samych uprawnień, to stanowiły dla siebie często konkurencję w walce o pacjenta.

³ M. Lipińska, *Średnie szkolnictwo dentytystyczne w latach 1949–1961 ze szczególnym uwzględnieniem doniesień prasowych* „Służby Zdrowia”, „Medycyna Nowożytna” 2010, t. 16, z. 1–2, s. 128.

systemu prawnego mogło pomóc we właściwej organizacji oraz funkcjonowaniu instytucji zdrowia publicznego i realizowaniu przez nie założonych przez władze państwowe celów i zadań⁴.

Dostępne źródła historyczne zastane w Archiwum Akt Nowych (AAN) w Warszawie, wytworzone w latach 20. XX w. w wyniku działalności polskiej administracji rządowej, wskazują na to, że aparat urzędniczy II RP musiał zapoznać się z uwarunkowaniami prawnymi w tej dziedzinie odziedziczonymi po państwach zaborczych. Cenną wiedzę w tym zakresie dostarcza uzasadnienie do rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej, znajdujące się w AAN zespole Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie. Należy podkreślić, że dostępne źródła archiwalne zostały przez autora niniejszego artykułu przytoczone bez jego interwencji – przedstawiają problemy tak, jak widziały je ówczesna polska władza, jej opinie i interpretacje. Powstałe w wyniku działalności polskiej administracji objaśnienia do przygotowywanego aktu prawnego pokazują, że aparat urzędniczy II RP na szczeblu rządowym nie dokonał pogłębionej analizy prawa zaborczego. Znamienne jest to, że w objaśnieniach do projektu rzadko przywoływano zaborcze akty prawne z ich pełnymi tytułami oraz danymi publikatorów. Analiza przygotowana przez urzędników państwowych około stu lat temu ma raczej charakter ogólnego opisu. Próba dotarcia przez autora niniejszego tekstu do aktów normatywnych oraz innych aktów prawnych okazała się niezwykle trudna. Wymagała ona m.in. poszukiwań w instytucjach za granicą (w tym w Czechach oraz Austrii), co przyniosło ograniczone rezultaty.

W kontekście niniejszego artykułu trzeba pamiętać, że w XIX i na początku XX w. nastąpił bardzo szybki rozwój techniki oraz nauk przyrodniczych dzięki ogromnemu ożywieniu w badaniach i – w konsekwencji – licznym odkryciom. Medycyna kliniczna uległa wtenczas podziałowi na odrębne specjalności⁵. Wspomniany rozwój spowodował utrwalenie związku dentystyki z ogólną medycyną⁶. Mając na uwadze powyższe, władze państw na przełomie XIX i XX w. stanęły w obliczu konieczności nowelizacji istniejących aktów prawnych lub stworzenia nowych, aby odpowiednio przygotować osoby z wystarczającą wiedzą i praktyką w dziedzinie dentystyki. Jednak wybuch I wojny światowej spowodował, że plany te w wielu państwach odłożono na później. Po 1918 r. szczególnie trudne zadanie w zakresie praktyki dentystycznej i czynności techniczno-dentystycznych czekało

⁴ Zob. E. Więckowska, *Instytucje zdrowia publicznego w II Rzeczypospolitej – organizacja, cele, zadania*, „Przegląd Epidemiologiczny” 2000, t. 54, nr 3–4, s. 417–425.

⁵ J. Supady, *Historia dentystyki w zarysie*, Wojskowa Drukarnia, Łódź 2010, s. 163.

⁶ Zob. H. Allerhand, *O konieczności jednolitego nauczania dentystyki w Państwie Polskiem: odczyt wygłoszony na 1. Polskim Naukowym Zjeździe Lekarzy Dentystów we Lwowie, dnia 25 VII. 1923*, A. Goldman, Lwów 1923.

władze II Rzeczypospolitej. Ujęcie tej kwestii w jednolite normy prawne, uwzględniające zarówno wymagania nauki, opinii publicznej, interesy państwa i jego administracji, jak również nabyte w państwach zaborczych prawa polskich obywateli, zajęło niemal dekadę. Celem artykułu jest zatem omówienie prawodawstwa zaborczego sprzed 1918 r. w zakresie wykonywania praktyki dentystycznej i czynności techniczno-dentystycznych. W tekście przedstawiono pokrótce przesłanki, które uwarunkowały długi przebieg procesu legislacyjnego polskiego aktu prawnego regulującego omawiane kwestie.

Przepisy o zawodzie lekarzy dentystów i techników dentystycznych zawarte zostały w Rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 10 czerwca 1927 r. o wykonywaniu praktyki dentystycznej⁷. Przy czym ten akt prawny nie od razu obowiązywał na całym obszarze Rzeczypospolitej. Zauważyć należy, że rzeczony rozporządzenie zawierało co prawda specjalne postanowienia, odnoszące się do województw południowych (art. 14) oraz zachodnich (art. 15), a związane to było ze szczególnymi rodzajami form nabywania wiedzy oraz praktyki przez techników dentystycznych na tych obszarach, jednak w odniesieniu do tych postanowień w II RP uznawano, iż są to wyłącznie tzw. normy likwidacyjne⁸. Trzeba pamiętać, że przepisy rozporządzenia z 1927 r. rozciągnięto na obszar województwa śląskiego dopiero w 1933 r.⁹

W niniejszym opracowaniu wymieniono profesje uprawnione w poszczególnych byłych zaborach do wykonywania praktyki dentystycznej i czynności techniczno-dentystycznych. Obrazowo wykazano także ich różnorodność i wynikającą z niej potrzebę szybkiej ustawowej unifikacji powyższej kwestii w II RP. Bez poznania prawa rosyjskiego, austriackiego, niemieckiego oraz nawet węgierskiego (kwestii jego obowiązywania na ziemiach spisko-orawskich, będących w granicach II RP, poświęcono dotychczas mało uwagi w literaturze naukowej) z okresu zaborów, a dotyczącego wspomnianej praktyki oraz czynności, trudno zdać sobie sprawę z tego, jak wielką i żmudną pracę w zakresie unifikacji musiały wykonać władze Polski.

II Rzeczpospolita dążyła do zorganizowania służby zdrowia, również w aspekcie prawnym, i może trudności związane z praktyką dentystyczną oraz czynnościami techniczno-dentystycznymi nie były najważniejsze. Zgodnie z art. 2 Ustawy

⁷ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 10 czerwca 1927 r. o wykonywaniu praktyki dentystycznej, Dz.U. z 1927 r., nr 54, poz. 476, z późn. zm.

⁸ J. Wengierow, *O prawie niezunifikowanym w zakresie resortu opieki społecznej (ciąg dalszy)*, „Gazeta Administracji” 1 czerwca 1938 r., R. XX, nr 11, s. 704.

⁹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. w sprawie zmiany rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 10 czerwca 1927 r. o wykonywaniu praktyki dentystycznej, Dz.U. z 1933 r., nr 84, poz. 629.

z dnia 2 grudnia 1921 r. w przedmiocie wykonywania praktyki lekarskiej w Państwie Polskiem uznania (nostryfikacji) nie wymagały:

- dyplom doktora wszech nauk lekarskich, wydany lub uznany przez uniwersytety dawnego państwa austro-węgierskiego przed dniem 1 listopada 1918 r.;
- dyplom, uprawniający do wykonywania praktyki lekarskiej (aprobata) w dawnym państwie niemieckim przed dniem 27 grudnia 1918 r.;
- dyplom doktora medycyny lub lekarza, wydany lub uznany przez uniwersytety dawnego państwa rosyjskiego przed dniem 27 listopada 1917 r.;
- wszystkie inne dyplomy, uznawane za równoważne z dyplomami lekarskimi oraz uprawnieniami do wykonywania praktyki lekarskiej na terenach b. państw zaborczych austro-węgierskiego do dnia 1 listopada 1918 r. i niemieckiego do dnia 27 grudnia 1918 r. w granicach ziem, należących do państwa polskiego¹⁰.

Powyższy akt prawny tylko częściowo porządkował sprawy związane z dentystką. W II RP obowiązywało wszak wiele przepisów odnośnie do wykonywania praktyki dentystycznej oraz czynności techniczno-dentystycznych. Sfery rządowe musiały wyważyć wiele aspektów dotyczących tej problematyki, aby mieć na względzie interesy różnych grup obywateli, w tym tych zawodowych. Nie było to łatwe, biorąc pod uwagę odmienne regulacje prawne odziedziczone po zaborach, a obowiązujące w różnych częściach II RP.

2

Na obszarze II RP wchodzącym wcześniej w skład cesarskiej części Austro-Węgier, prawo wykonywania praktyki dentystycznej posiadali absolwenci uniwersyteckich wydziałów lekarskich, którzy uzyskali dyplom z tytułem doktora wszech nauk lekarskich (w tym na Uniwersytecie Jagiellońskim i Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie)¹¹. Mogli oni otwierać gabinety lekarsko-dentystyczne bez konieczności odbycia praktyki w swej specjalności i bez żadnych dalszych ograniczeń, co też czynili zazwyczaj bezpośrednio po otrzymaniu dyplomu. Jednak wykorzystywali w tym względzie wykwalifikowanych techników dentystycznych¹².

Prawo samodzielnego wykonywania tzw. przemysłu techniczno-dentystycznego posiadali koncesjonowani technicy dentystyczni, którzy po wypełnieniu warunków określonych w rozporządzeniu ministerstwa handlu z dnia 20 marca

¹⁰ Ustawa z dnia 2 grudnia 1921 r. w przedmiocie wykonywania praktyki lekarskiej w Państwie Polskiem, Dz.U. z 1921 r., nr 105, poz. 762.

¹¹ Z. Wiśniewski, *Skąd się brali doktorzy?* [cz. 2], „Gazeta Lekarska” 2007, nr 12 (204), s. 34.

¹² Projekty rozporządzeń Prezydenta – Rzplitej [wnoszone przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych], Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Archiwum Akt Nowych [dalej też: AAN], sygn. 2/9/0/1.1/I 466, k. 303.

1892 r.¹³, wydanym w porozumieniu z ministerstwem spraw wewnętrznych na podstawie § 24 Ustawy zmieniającej i uzupełniającej ustawę przemysłową z dnia 15 marca 1883 r.¹⁴, uzyskali koncesję umożliwiającą wykonywanie określonych czynności w danym miejscu.

Jak stwierdzono w przywołanym § 24 ustawy z 1883 r., minister handlu w porozumieniu z ministrem spraw wewnętrznych mógł we wszystkich lub pewnych powiatach rozszerzyć mocą rozporządzenia listę rodzajów przemysłu, na które konieczne było uzyskanie koncesji. Miał prawo to uczynić, jeżeli w wyniku zdobytego doświadczenia stwierdził, że wymagało tego dobro publiczne. Urzędnik stojący na czele rzeczzonego resortu mógł wówczas określić warunki otrzymania koncesji, lecz robił to w porozumieniu z właściwymi izbami handlowo-przemysłowymi i stowarzyszeniami¹⁵. Natomiast zgodnie z aktem prawnym z 1892 r. przemysł techniczno-dentystyczny obejmował działalność w zakresie mechanicznej produkcji sztucznych zębów, uzupełnień do jamy ustnej lub ich elementów¹⁶. W § 2 tego rozporządzenia określono, że:

technik dentystyczny ma prawo zdejmować odciski i przystosowywać samodzielnie zęby, uzupełniające w jamie ustnej człowieka całkiem zdrowej. Atoli jest mu wzbronione wykonywanie jakichkolwiek czynności (w jamie ustnej) nie całkiem zdrowej, lub gdy nawet (jama ustna) jest całkiem zdrowa, czynienie w niej jakichkolwiek naruszeń, zmieniających stan jej otworów (jak np. odłamywanie końców zębów, korzeni, piłowanie, czyszczenie i konserwowanie zębów, usuwanie szkodliwych korzeni itp.)¹⁷.

Ministerstwo Zdrowia Publicznego przypomniało o tym reskryptem z dnia 5 grudnia 1921 r.¹⁸. Koncesjonowani technicy dentystyczni z mocy przywołanego powyżej rozporządzenia ministerialnego, posiadającego moc ustawy, mieli więc prawo bezpośredniego kontaktu z pacjentem. Na mocy rzeczzonej ustawy

¹³ Rozporządzenie ministerstwa handlu w porozumieniu z ministerstwem spraw wewnętrznych z dnia 20 marca 1892 dotyczące się zaliczenia przemysłu techników dentystycznych do rodzajów przemysłu wymagających konsensu, Austr. Dz.P.P. z 1892 r., nr 55, Österreichische Nationalbibliothek (ANNO), <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rpo&datum=1892&page=463&size=45> [dostęp: 27.04.2024].

¹⁴ Ustawa z dnia 15 marca 1883 r. zmieniająca i uzupełniająca ustawę przemysłową, Austr. Dz.U. z 1883 r., nr 391.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Zasedání Národního shromáždění československého roku 1920. Tisk 2652, <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=15382> [dostęp: 6.08.2023].

¹⁷ Cyt. za: Okólnik z 6 lutego 1922, L. 13275/VIII/1, w sprawie zakresu czynności techników dentystycznych, „Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego”, nr 3 z dnia 1 marca 1922 r., s. 11.

¹⁸ *Ibidem*.

technikę dentystyczną zaliczono do przemysłów koncesjonowanych¹⁹. Uzyskanie koncesji na samodzielne wykonywanie przemysłu uzależniono od wykazania się odpowiednim świadectwem nauki i praktyki, zarówno u koncesjonowanego technika dentystycznego, jak i lekarza dentysty, którym w Austrii był, jak już wcześniej wspomniano, wyłącznie doktor wszech nauk lekarskich²⁰. Nauka trwała trzy lata u upoważnionego technika dentystycznego albo u lekarza dentysty w zawodzie techniczno-dentystycznym. Jeśli osoba ubiegająca się o koncesję na wykonywanie przemysłu techniczno-dentystycznego udowodniła, iż rzetelnie nauczyla się przemysłu mechanicznego lub złotniczego, to wystarczająca była dwuletnia nauka w przemyśle techniczno-dentystycznym (praca w zawodzie techniczno-dentystycznym)²¹.

Natomiast czas wymaganej praktyki wynosił sześć lat, tj. po trzy lata u technika dentystycznego i lekarza dentysty. Należy podkreślić, iż udzielenie koncesji – oprócz odbycia nauki oraz praktyki – uzależnione było od miejscowych potrzeb, analizowanych przez władzę krajową, która wydawała pozwolenie na wspomnianą działalność. W związku z powyższym osoba zainteresowana uzyskiwała samodzielne stanowisko przeważnie po 12–15 latach praktyki, choć nie-rzadkie były wypadki, kiedy dochodziło do tego dopiero po 20 latach pozostawania patenta w zawodzie²².

Przystępując do samodzielnego wykonywania swego przemysłu (działalności gospodarczej), technicy byli więc przygotowani praktycznie nie tylko w technice dentystycznej, ale też w części operatywnej (tj. w zakresie sprawności, skuteczności oraz szybkości wykonywanych czynności). Przyczyniała się do tego kilkuletnia praktyka u lekarza dentysty, który zazwyczaj nie ograniczał się w stosunku do swych praktykantów jedynie do techniki. Uważał się owszem za uprawnionego kształcić ich w części operatywnej, wydając im nawet tej treści świadectwo pracy, poświadczane następnie w całej osnowie przez lekarzy powiatowych. Praktyka urzędowa wskazywała również, że starający się o uzyskanie koncesji przedkładali nierzadko świadectwa z ukończenia różnych uzupełniających kursów dentystycznych odbywanych za granicą, a kształcących głównie w części operatywnej²³.

¹⁹ F.X. Veselý, *Všeobecný slovník právní. Díl pátý. Tabák – živnost zlatnická. Příruční sborník práva soukromého i veřejného zemí na radě říšské zastoupených se zvláštním zřetelem na nejnovější zákonodárství a poměry právní země Koruny české*, Nakl. vlastním; v komisi knihkupectví F. Topiče, Praha 1899, s. 35.

²⁰ Projekty rozporządzeń Prezydenta – Rzplitej..., *op. cit.*, k. 308.

²¹ Rozporządzenie ministerstwa handlu w porozumieniu z ministerstwem spraw wewnętrznych z dnia 20 marca 1892..., *op. cit.*

²² Projekty rozporządzeń Prezydenta – Rzplitej..., *op. cit.*, k. 308.

²³ *Ibidem*.

Bezpośrednie zetknięcie się z pacjentem technika dentystycznego, uprawnionego do tego z mocy prawa, zmuszało go nieraz, z przyczyn nawet od niego niezależnych, do podjęcia również czynności leczniczo-dentystycznych, w tym takich jak plombowanie, usuwanie zębów. Było kilka przyczyn tego stanu rzeczy. Przede wszystkim w byłym zaborze austriackim po I wojnie światowej istniał znaczny niedobór lekarzy dentystów. Według danych z przełomu 1919 i 1920 r. w byłej Galicji na nieco ponad osiem milionów mieszkańców przypadało 105 lekarzy dentystów z uniwersyteckim wykształceniem, czyli na jednego lekarza dentystę statystycznie przypadało 76,5 tysiąca osób. Pierwsze lata istnienia II Rzeczypospolitej nie przyniosły znaczących zmian w tej kwestii. W kwietniu 1923 r. „Przegląd Dentystyczny” twierdził wręcz, że na tym obszarze praktykę dentystyczną prowadziło wtenczas 75 osób, które ukończyły wydział lekarski i posiadały tytuł doktora²⁴. Zatem mała liczba lekarzy dentystów w stosunku do ludności byłego zaboru austriackiego sprawiła, że mieszkańcy tej części polskiego państwa zmuszali techników dentystycznych do wykonywania zabiegów lekarskich w jamie ustnej, pragnąc otrzymać jakąkolwiek pomoc, która dałaby szansę skrócić cierpienia²⁵. Prowadziło to nieuchronnie do sporów kompetencyjnych między lekarzami dentystami a technikami dentystycznymi²⁶.

Zdaniem władz rządowych niedobory w opiece medycznej próbowali wykoźystać również doktorzy wszech nauk lekarskich. Winni oni bowiem byli sami prowadzić praktykę, a zamiast tego już pod koniec 1921 r. zdarzały się wypadki, że w tym zakresie wyręczali się nieuprawnionymi do tego technikami dentystycznymi, którzy w gabinetach lekarskich wykonywali wszelkie zabiegi dentystyczne, choć nie mieli przecież uprawnień ani do używania instrumentów do plombowania i rwania zębów, ani do stosowania leków. Ministerstwo Zdrowia Publicznego uznawało takiego rodzaju postępowanie za bezprawne – w przypadku bezskutecznego upomnienia, gabinet niestosujący się do obowiązujących przepisów prawa należało zamknąć²⁷.

Ponadto na sytuację niejednokrotnie miała wpływ konkurencja zarobkowa. Jak wcześniej wspomniano, w myśl rozporządzenia ministerialnego, koncesjonowanemu technikowi wolno było samodzielnie pracować tylko w zdrowej jamie ustnej, wobec tego w razie znalezienia w niej przeszkód natury leczniczej do wstawienia protezy, winien on był skierować pacjenta do lekarza dentysty, celem

²⁴ *Wiadomości bieżące*, „Przegląd Dentystyczny” 1923, nr 2 (14), s. 123.

²⁵ Projekty rozporządzeń Prezydenta – *Rzplitej...*, *op. cit.*, k. 308–309.

²⁶ D. Karkowska, *Zawody medyczne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012, s. 152.

²⁷ Okólnik z 6 lutego 1922, L. 13275/VIII/1, w sprawie zakresu czynności techników dentystycznych, *op. cit.*, s. 11.

przeprowadzenia leczenia i przystosowania zębów do nałożenia korony lub protezy. Jednak ogólna dentystryka dawała dużo znaczniejsze dochody. Z tego powodu technicy, bojąc się utraty zarobków, decydowali się wykonywać równocześnie leczenie, czego zgodnie z prawem austriackim nie powinni czynić. Nie bez znaczenia był również bezsporny fakt, że niejednokrotnie nawet w większym miasteczku, w którym koncesjonowany technik wykonywał działalność, brak było zupełnie specjalisty lekarza dentystry²⁸.

Przytoczone wcześniej austriackie przepisy prawa, pozwalające na wykonywanie czynności techniczno-dentystycznych wyłącznie w zdrowej jamie ustnej, były więc świadomie obchodzone. Władze – austriackie, a potem polskie – wiedziały, że stan taki jest bezprawny i powinien prowadzić do konsekwencji karnych. Jeszcze przed 1918 r. władze austriackie zdawały sobie sprawę, że obowiązujące wtenczas ustawodawstwo nie rozwiązało wielu poważnych problemów. Po I wojnie światowej i odrodzeniu państwa polskiego w dalszym ciągu brakowało lekarzy, a władze II RP nie zamierzały pozbawiać ludności pomocy dentystycznej. Z tego powodu polscy urzędnicy tolerowali po 1918 r. sytuację z czasów panowania austriackiego, tj. wykonywanie zabiegów leczniczo-dentystycznych przez przygotowanych do tego praktycznie, jednak nieposiadających dyplomów uniwersyteckich, koncesjonowanych techników dentystycznych. Polskie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w latach 20. XX w. miało pełną świadomość, że w tym zakresie jeszcze w okresie istnienia tzw. Przedlitawii wydano nawet tajny okólnik dla prokuratorów²⁹. Z drugiej strony w ostatnich latach istnienia Austro-Węgier przygotowywano projekt w przedmiocie rozszerzenia praw koncesjonowanych techników dentystycznych, przy ewentualnym wprowadzeniu praktycznych egzaminów³⁰.

Jednak I wojna światowa nie ułatwiała reform, a niewiele w tej kwestii, jak się wydaje w świetle przytoczonych faktów, zmieniło się w pierwszych latach istnienia II RP. Starano się poniekąd rozwiązać istniejący problem niedoboru kadr. W 1919 r. dzięki zabiegom Ministerstwa Zdrowia Publicznego udało się, za zgodą Izby Lekarskiej, dopuścić do uprawiania praktyki dentystycznej na terenie Małopolski lekarzy dentystrów z byłego zaboru rosyjskiego. Spotkało się to z protestami części lekarzy dentystrów, a przede wszystkim techników dentystycznych, którzy mieli poczucie, że posiadają większe kwalifikacje niż lekarze dentyści „typu rosyjskiego”³¹.

²⁸ Projekty rozporządzeń Prezydenta – Rzplitej..., *op. cit.*, k. 309.

²⁹ *Ibidem*, k. 309–310.

³⁰ Por. Petycja związku techników dentystycznych w Austrii z uwagami i wnioskami do projektu ustawy o zakładach dentystycznych, Wiedeń, czerwiec 1917 r., Książnica Cieszyńska, sygn. TR 072.068.

³¹ *Wiadomości bieżące*, „Przegląd Dentystyczny” 1923, nr 2 (14), s. 123.

3

W granicach II RP w latach 1920–1925 istniał powiat spisko-orawski będący częścią województwa krakowskiego. Powiat ten utworzono z przyznanych Polsce 28 lipca 1920 r. przez Radę Ambasadorów części Spisza i Orawy, które przed I wojną światową znajdowały się w węgierskiej części Austro-Węgier, tzw. Zalitawii. Obszary te zostały następnie włączone do powiatu nowotarskiego³². Na terytorium spisko-orawskim pozostającym w granicach II RP, w okresie międzywojennym obowiązywało prawo węgierskie³³. W Polsce nie ukazała się do tej pory monografia naukowa poświęcona temu zagadnieniu. W pełni uzasadnione jest więc opisanie w niniejszym artykule kwestii związanych z praktyką dentystyczną i czynnościami techniczno-dentystycznymi w węgierskim prawodawstwie.

Należy wspomnieć, że zgodnie z §§ 43 i 44 ustawy nr XIV z 1876 r. praktykę lekarską na Węgrzech mógł wykonywać wyłącznie lekarz posiadający odpowiednie kwalifikacje. Zatem w tzw. Zalitawii prawo wykonywania zawodu lekarza uzyskiwały wyłącznie osoby, które posiadały dyplom wydany przez uczelnie naukowe w Krajach Korony Świętego Stefana. Jednak lekarze, którzy przed wejściem w życie wspomnianej ustawy z 1876 r. uzyskali uprawnienia do wykonywania zawodu, zachowali prawa wcześniej nabyte. Praktyka lekarska na Węgrzech przez lekarzy, którzy uzyskali dyplomy uniwersytetów zagranicznych, była dozwolona tylko w przypadku uzyskania prawa legalnego pobytu i przejścia procedury nostryfikacji, o ile konwencje międzynarodowe nie stanowiły inaczej. Jednocześnie ustawa z 1876 r. stwierdzała, że kwestię wzajemnego uznawania dyplomów ustalą rządy Węgier i Austrii na zasadzie wzajemności³⁴.

Ponadto w chwili objęcia przez Polskę części ziem spisko-orawskich na ich obszarze obowiązywała węgierska ustawa przemysłowa nr XVII z 1884 r. Należy wspomnieć, że art. VI Decyzji Konferencji Ambasadorów z lipca 1920 r. jednoznacznie stanowił, że „w przeciągu 25 lat żadne normy prawne w zakresie górnictwa, przemysłu i handlu nie zostaną wprowadzone w życie na tych terenach, jeśli nie będą na równi stosowane na całym obszarze Polski, względnie

³² Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 maja 1925 r. o zniesieniu powiatu Spisko-Orawskiego, Dz.U. z 1925 r., nr 63, poz. 441.

³³ Zob. J. Ciągwa, *Recepcja prawa węgierskiego na Spiszu i Orawie po roku 1920*, „Studia Historyczne” 1996, t. 39, nr 2, s. 199–222.

³⁴ Az 1846. évi XIV. T.-Cikk a Közegészségügyi rendezéséről és a reá vonatkozó törvények (1908. évi XXXVII. T.-cikk), *ministeri, bírósági és egyéb hatósági rendeletek rendszeres gyűjteménye*, red. M. Reisz, Zólyom 1910, s. 88–96.

Czechosłowacji”³⁵. Dopiero w dniu 15 czerwca 1927 r. wszedł w życie ogólnopolski akt prawny w zakresie prawa przemysłowego³⁶. Zatem przed tą datą obowiązywało ustawodawstwo z tzw. Zalitawii.

Na podstawie § 5 przywołanego prawa przemysłowego z 1884 r. węgierski minister handlu wydał w dniu 16 maja 1903 r. rozporządzenie nr 12.941. Zgodnie z tym aktem prawnym technicy dentyści w Krajach Korony Świętego Stefana mogli prowadzić działalność rzemieślniczą niewymagającą koncesji, ale musieli wykazać się odpowiednimi kwalifikacjami. Zatem każda osoba na Węgrzech chcąc prowadzić działalność w zakresie określonym dla techników dentystrycznych zobowiązana była do zgłoszenia tego faktu w odpowiednim urzędzie. Jednocześnie musiała ona udowodnić, iż nauczyła się prawidłowo wykonywać zawód technika dentystrycznego (okres nauki trwał co do zasady nie więcej niż trzy lata) oraz że od dwóch lat zawodowo pracuje jako asystent technika dentystrycznego. Jeżeli osoba spełniała te warunki i przestrzegała ogólnych przepisów prawa przemysłowego z 1884 r., organ nie mógł odmówić jej wydania zezwolenia (świadectwa). Organ winien był podjąć decyzję w terminie trzech dni od zgłoszenia. Jeśli tego nie zrobił, osoba zgłaszająca mogła rozpocząć działalność w zawodzie technika dentystrycznego³⁷. Istniała więc forma milczącego załatwienia sprawy.

Trzeba podkreślić, że przez dziesięciolecia w Zalitawii technicy dentyści prowadzili nielegalną praktykę. Wyszli oni bowiem poza uprawnienia określone dla ich zawodu, tj. zajmowali się wypełnianiem i usuwaniem zębów i innymi operacjami z zakresu stomatologii. Działo się tak, choć centralne władze węgierskie wydawały akty prawne, w których jednoznacznie stwierdzano, że operacje w obrębie jamy ustnej mieszczą się wyłącznie w pojęciu praktyki lekarskiej, a więc technicy dentyści nie mieli uprawnień do ich wykonywania. Organy odpowiedzialne za kontrolę niejednokrotnie świadomie lub nieświadomie błędnie interpretowały przepisy regulujące tą kwestię. Wynikało to m.in. z faktu, że w pewnym okresie niewielu lekarzy zajmowało się praktyką dentystryczną, więc ludność musiała w dużej mierze korzystać z usług techników dentystrycznych. Władze natomiast tolerowały taki stan rzeczy, mając na uwadze interes publiczny. Jak twierdziły władze węgierskie, na początku XX w. nastąpiła poprawa w zakresie dostępności do usług dentystrycznych. Zwiększyła się bowiem liczba lekarzy, którzy zajęli się praktyką

³⁵ Inne sprawy z dziedziny legislacji [Korespondencja z Prezydium Rady Ministrów, Ministerstwami, Wojewodami w sprawach projektów ustaw, rozporządzeń...], Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, AAN, sygn. 2/9/0/1.1/1 678, k. 395.

³⁶ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 czerwca 1927 r. o prawie przemysłowym, Dz.U. z 1927 r., nr 53, poz. 468, z późn. zm.

³⁷ *Magyarországi rendeleték tára*, Kiadja a magyar királyi belügyminisztérium, Budapest 1911, s. 890–892.

dentystyczną. Zaczęli oni więc coraz bardziej naciskać na węgierskie władze, aby te stosowały surowe prawo przeciwko nielegalnej działalności techników dentystycznych, którzy rzekomo pozbawiali lekarzy środków do życia³⁸.

W związku z powyższym węgierski minister spraw wewnętrznych w 1911 r. próbował uporządkować przedmiotową kwestię okólnikiem nr 112.026/VII. Technicy dentystyczni, którzy w dniu wydania niniejszego pisma obiegowego prowadzili samodzielną działalność na podstawie zezwolenia oraz zgodnie z utrwaloną praktyką wykonywali również czynności z zakresu stomatologii, mogli je kontynuować. Jednak musieli udowodnić swoją biegłość i wykazać odpowiednie umiejętności w trakcie specjalnego egzaminu, na który należało się zgłosić w ciągu 60 dni od wydania rzeczzonego okólnika. Po upływie tego terminu zgłoszenia na egzamin z reguły nie były już przyjmowane³⁹.

Należy wspomnieć, że źródła archiwalne wskazują, że w I połowie lat 20. XX w. polskie starostwo spisko-orawskie z siedzibą w Nowym Targu stosowało austriacką ustawę przemysłową, choć biorąc pod uwagę wyżej przywołaną Decyzję Konferencji Ambasadorów, nie powinno tego czynić. Z tego powodu w tej sprawie musiał interweniować Urząd Wojewódzki Krakowski⁴⁰. Ponadto Ministerstwo Przemysłu i Handlu w 1923 r. otwarcie przyznawało, że nie posiada ani jednego egzemplarza węgierskiej ustawy przemysłowej z 1884 r. i zapewniało jednocześnie o czynieniu usilnych starań zmierzających do jego zdobycia⁴¹.

4

Na obszarze byłego zaboru rosyjskiego uprawnienia do wykonywania praktyki lekarsko-dentystycznej przysługiwały osobom m.in. posiadającym dyplomy ze stopniem lekarza, uzyskanym po odbyciu studiów uniwersyteckich. W państwie rosyjskim, nawet jeszcze przed wybuchem I wojny światowej, zaledwie znikomy procent lekarzy oddawał się specjalności dentystycznej, gdyż duża liczba innych

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ Zasedání Národního shromáždění československého roku 1920, Tisk 2652 <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=15382> [dostęp: 6.08.2023].

⁴⁰ Zmiana granic powiatów, tworzenie nowych znoszenie istniejących [Województwo polskie, powiaty: kobryński, brzeski, lubieszowski, prużański, poznański: pleszewski, m. Poznań, łódzkie (ogólne), lwowskie: łańcucki, jarosławski, stanisławowski: kołomyjski, nadwórniański; pomorskie: pucki; lubelskie: konstantynowski, siedlecki; krakowski: nowo-sądecki, spisko-orawskie; stanisławowski: bohorodczański, stanisławowski], Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, AAN, sygn. 2/9/0/1.1/I 179, k. 461.

⁴¹ Inne sprawy z dziedziny legislatywy [Korespondencja z Prezydium Rady Ministrów, Ministerstwami, Wojewodami w sprawach projektów ustaw, rozporządzeń...], Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, AAN, sygn. 2/9/0/1.1/I 678, k. 415–416.

kategorii osób uzyskiwała uprawnienia do wykonywania praktyki w tym zakresie, co wpływało na ogromną konkurencję zarobkową. Praktykę wykonywać mogli również lekarze dentyści, którzy po ukończeniu szkół zawodowych, trwających od dwóch do trzech lat, złożyli uzupełniające egzaminy przy uniwersytetach w Cesarstwie Rosyjskim⁴².

W dziedzinie tej w pierwszych latach istnienia II RP obowiązywały przepisy prawodawstwa pozaborczego, tj. art. 231 rosyjskiej ustawy lekarskiej z 1905 r. Zgodnie z nim lekarze dentyści mogli wykonywać praktykę lekarską tylko w zakresie swojej specjalności. Zatem aptekom wolno było wydawać na ich recepty wyłącznie lekarstwa przeznaczone do stosowania w jamie ustnej. Ponadto rosyjskie władze ministerialne okólnikiem z dnia 29 maja 1909 r. nr 442 wyjaśniły, że lekarzom dentystom przysługuje prawo stosowania, a więc i zapisywania zastrzyków podskórnych stosowanych w celach znieczulenia w jamie ustnej. Do zastrzyków mogły być stosowane wszystkie znane środki znieczulające, pod warunkiem, że ich dawki nie przekraczały tych farmakologicznych⁴³.

Obsługą ludności w omawianym zakresie zajmowali się też dentyści posiadający dyplomy uniwersytetów byłego Cesarstwa Rosyjskiego, Wojennej Akademii Lekarskiej oraz Żeńskiego Instytutu Lekarskiego (dwie ostatnie uczelnie z Petersburga)⁴⁴. W tym kontekście należy nadmienić, że w chwili wprowadzenia szkół lekarsko-dentystycznych, tj. w 1901 r., obowiązywały w byłym zaborze rosyjskim przepisy z 1845 r., traktujące dentystykę nie jako naukę, a rzemiosło dentystyczne. Zatem w myśl tych przepisów osoba, która po odbyciu trzyletniej praktyki u dentysty i wykazaniu się świadectwem praktyki, stwierdzonym przez Urząd Zdrowia, złożyła egzamin w jednym z uniwersytetów w państwie, otrzymywała tytuł dentysty. Jednak w 1901 r. wprowadzono wspomniane już szkoły lekarsko-dentystyczne (przed 1918 r. istniała m.in. Pierwsza Warszawska Lekarsko-Dentystyczna Szkoła L. Szymańskiego⁴⁵) i zniesiono możliwość dalszego uzyskania stopnia dentysty w myśl obowiązujących uprzednio przepisów⁴⁶.

⁴² Projekty rozporządzeń Prezydenta – Rzplitej..., *op. cit.*, k. 304.

⁴³ Okólnik Wojewody kieleckiego nr 57 z 11 kwietnia 1927 r. o zapisywaniu lekarstw przez lekarzy dentystów, „Dziennik Urzędowy Województwa Kieleckiego”, nr 8 z dnia 10 lipca 1927 r., s. 17.

⁴⁴ *Ustawa o praktyce dentystycznej. Wywiad „Iskry” z zastępcą przewodniczącego Sejmowej Komisji Zdrowia Publicznego, posłem doktorem Falkowskim*, „Iskra”, nr 135 z dnia 17 czerwca 1925 r., s. 3.

⁴⁵ A. Stawiszyńska, *Łódzka stomatologia w okresie I wojny światowej (1914–1918)*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica” 2020, nr 106, s. 85.

⁴⁶ Projekty rozporządzeń Prezydenta – Rzplitej..., *op. cit.*, k. 304.

Praktykę wykonywali też lekarze dentyści, którzy posiadali aprobatę wydaną przez Komisję Egzaminacyjną w Generalnym Gubernatorstwie Warszawskim (tj. niemiecką administrację okupacyjną ziem Królestwa Polskiego) w latach 1916–1918⁴⁷.

W 1920 r. w Warszawie utworzono Państwowy Instytut Dentystyczny (PID), który przede wszystkim miał dać możliwość ukończenia studiów wyższych osobom uczęszczającym wcześniej do prywatnych szkół dentystycznych – te ostatnie zostały bowiem zamknięte⁴⁸. Warto wspomnieć, iż w zaborze rosyjskim do przyjęcia do wspomnianych prywatnych szkół dentystycznych wcale nie było konieczne posiadanie matury, wystarczyło ukończenie sześciu klas gimnazjalnych⁴⁹. Natomiast PID, mający uprawnienia wyższej szkoły zawodowej i czerpiący wzory z niemieckiego systemu nauczania, przejął nawet nieruchomości przy ul. Marszałkowskiej w Warszawie po prywatnych placówkach kształcących uprzednio dentyków⁵⁰.

Status samodzielnego technika dentystycznego był natomiast na obszarze byłego zaboru rosyjskiego odmienny od tego istniejącego w innych częściach II RP. Technik wchodził bowiem właściwie w skład pomocniczego personelu lekarza dentyisty i mógł jedynie na zamówienie tego ostatniego i na jego odpowiedzialność wykonywać czynności techniczne w złocie lub kauczuku w pracowni technicznej lekarza lub własnej⁵¹.

Kwestię wykwalifikowanego personelu pomocniczego dentystycznego regulowały przepisy wymienione w uwadze do art. 607 ustawy lekarskiej (*wraczebnij ustaw*)⁵² oraz ustawa o szkołach dentystycznych⁵³. W rosyjskim ustawodawstwie pozaborczym nie było dostatecznych podstaw do pociągnięcia techników dentystycznych do odpowiedzialności sądowej za samo zajmowanie się praktyką leczniczą. Prawodawstwo rosyjskie przewidywało wyłącznie kary za przestępstwa popełnione przy użyciu środków silnie działających i tylko wtedy, kiedy wyrządzono

⁴⁷ Ustawa o praktyce dentystycznej. Wywiad „Iskry”..., *op. cit.*, s. 3.

⁴⁸ D. Olszewski, G. Grzesiak-Janias, *Stan stomatologii w II Rzeczypospolitej Polskiej*, „Magazyn Stomatologiczny” 2012, nr 6, s. 94–95.

⁴⁹ Eidem, *Stomatologia akademicka w II RP*, „e-Dentico” 2012, nr 2 (36), s. 104.

⁵⁰ 100-lecie Warszawskiej Stomatologii Akademickiej 1920–2020: Państwowy Instytut Dentystyczny – Wydział Stomatologiczny, red. E. Mierzwińska-Nastalska, D. Olczak-Kowalczyk, [Oficyna Wydawnicza Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego], Warszawa 2021, s. 13.

⁵¹ Projekty rozporządzeń Prezydenta – Rzplitej..., *op. cit.*, k. 304.

⁵² Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej o ubezpieczeniu pracowników umysłowych z dnia 24 listopada 1927 (Dz. U. R. P. Nr 106, poz. 911) z objaśnieniami, opracowaniami przez Dra Józefa Pasternaka, Okręgowy Związek Kas Chorych, Kraków 1928, s. 19.

⁵³ Zbiór praw cesarstwa rosyjskiego, t. XIII, rozdz. 6, wyd. z 1913 r.

szkodę na zdrowiu lub mieniu pacjenta. Nie istniał żaden przepis lub norma, która zakazywałaby wyrażnie technikom zajmowania się przedmiotową praktyką. Polskim władzom znany był tylko cyrkularz dyrektora departamentu medycznego, zabraniający jednoznacznie zajmowania się technikom samodzielną praktyką lekarsko- i techniczno-dentystyczną. Jednak moc prawna okólników wydawanych za czasów caratu przez rosyjskie władze administracyjne mogła być podważona. Cykularze zmieniały bowiem niejednokrotnie prawa, na których winny były same się opierać⁵⁴.

W tym kontekście nie bez znaczenia była również kwestia okólnika Ministerstwa Zdrowia Publicznego z dnia 21 kwietnia 1919 r., nr 127831, który nakazywał lekarzom powiatowym pobranie od techników dentystycznych deklaracji o niezajmowaniu się praktyką dentystyczną. Sąd Najwyższy w uzasadnieniu do orzeczenia z dnia 15 grudnia 1920 r. (akta nr 1670/1920) stwierdził jednak, że poprzez rozporządzenia obowiązujące należy rozumieć wydane przez powołane do tego władze państwowe lub samorządowe rozkazy, powszechnie obowiązujące na pewnym terytorium, zgodne z ustawą i należycie ogłoszone. Przedmiotowy okólnik był zwykłym zarządzeniem władzy, skierowanym do osób ściśle określonego zawodu i niepodanym do powszechnej wiadomości przez należyte obwieszczenie⁵⁵.

Polskie władze próbowały więc bezprawnie ograniczyć stosowanie rosyjskiego prawa pozaborczego. Obawy przed niepowodzeniem procedury legislacyjnej prowadzącej do nowelizacji prawa lub otwartej dyskusji o konieczności zmian prowadziły do prób działania poza granicami prawa.

5

W byłym zaborze pruskim w I połowie lat 20. XX w. praktykę lekarsko-dentystyczną prowadzili lekarze dentyści posiadający stopień doktora medycyny, ze zdaniem specjalnym egzaminem z nauk dentystycznych⁵⁶. Ponadto praktykowali lekarze dentyści bez dyplomu doktorskiego, posiadający maturę gimnazjalną i cztery lata studiów wyższych. Wykształcone w ten sposób osoby uzyskiwały aprobatę, uprawniającą do wykonywania praktyki lekarsko-dentystycznej w państwie niemieckim⁵⁷.

⁵⁴ J. Bartoszewicz, *Podręczny słownik polityczny do użytku posłów, urzędników państwowych, członków ciał samorządowych i wyborców*, Nakładem Księgarni Perzyński, Niklewicz i S-ka, Warszawa 1925, s. 113.

⁵⁵ *Zbiór Orzeczeń Sądu Najwyższego. Orzeczenia Izby Drugiej (Karnej), Rok 1920*, Tłoczono w drukarni Bron. Tomczyka z polecenia Ministra Sprawiedliwości, Warszawa [b.r.] , s. 182–183.

⁵⁶ Projekty rozporządzeń Prezydenta – Rzplitej..., *op. cit.*, k. 304–305.

⁵⁷ *Ibidem*.

Na ziemiach dawnego zaboru pruskiego rozsiani byli także lekarze dentyści bez studiów wyższych, posiadający jedynie sześć klas gimnazjalnych oraz trzy i pół roku studiów dentystycznych. W przeszłości w zaborze pruskim praktykowali też lekarze dentyści tzw. amerykańscy (jak określono ich w objaśnieniach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych do projektu polskiego aktu prawnego z lat 20. XX w.), posiadający trzy lata studiów w szkołach prywatnych, dających średnie teoretyczne i praktyczne wykształcenie dentystyczne. Jednak w I połowie lat 20. XX w. w II RP obu ostatnich typów lekarzy dentystów już się nie spotykało⁵⁸.

Szybki rozwój dentystyki spowodował również zmiany w systemie kształcenia. W 1869 r. wystarczyło posiadać świadectwo prymanerskie, tj. siedem klas gimnazjalnych, i ukończyć cztery semestry studiów dentystycznych, aby móc wykonywać praktykę dentystyczną. Jednak w 1889 r. zwiększono liczbę wymaganych semestrów w zakresie studiów dentystycznych do sześciu. Natomiast w 1909 r. warunkiem koniecznym do podjęcia studiów dentystycznych, liczących wówczas już siedem semestrów, było posiadanie pełnej matury, tj. ukończenie dziewięcioklasowego gimnazjum. Doszło wtenczas poniekąd do zrównania studiów dentystycznych z innymi studiami uniwersyteckimi⁵⁹.

Charakterystyczne dla byłego zaboru pruskiego było to, że technicy dentyści używali w praktyce ogólnie tytułu „dentystów”, choć ustawowo nie byli zobowiązani do przedkładania jakichkolwiek kwalifikacji, względnie dowodów uzdolnienia, lecz mieli prawo do wykonywania zawodu lekarsko-dentystycznego na postawie ogólnej wolności leczenia (*Gewerbe-Kurierfreiheit*). Po wykupieniu świadectwa przemysłowego, w myśl niemieckiej państwowej ordynacji przemysłowej (zwanej też niekiedy procederową) z dnia 21 czerwca 1869 r. (*Reichs-Gewerbeordnung*) technicy dentyści posiadali prawo nie tylko do wykonywania czynności techniczno-dentystycznych, ale również do leczenia zębów, którego im § 6 rzeczonego aktu prawnego nie zabraniał⁶⁰. Przedmiotowa ustawa zabraniała jedynie przywłaszczania sobie tytułu „lekarza”. Natomiast w przypadku działań lub zaniechań tzw. wolnych procederowców, które mogły narazić człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, zastosowanie miał kodeks karny lub ustawa o partactwie (*Gesetz über die Kurpfuscherei*)⁶¹.

⁵⁸ *Ibidem*, k. 305.

⁵⁹ A. Perliński, *Zębolecnicstwo wobec rządu i przedstawicieli narodu*, Nakładem Ministerstwa b. Dzielnicy Pr., Poznań 1920, s. 1.

⁶⁰ Projekty rozporządzeń Prezydenta – Rzplitej, *op. cit.*, k. 305.

⁶¹ *Ustawodawstwo i sprawy zawodowe*, „Polska Dentystyka” 1923, nr 3, s. 158.

Polskie władze w połowie lat 20. XX w. przyznawały otwarcie, że na obszarze byłego zaboru pruskiego wszystkie niemal zabiegi, w tym także te chirurgiczne, wykraczające poza zakres czynności technicznych, wykonywali technicy dentyści, używający ogólnie tytułu „dentyistów”. W tej części terytorium II RP lekarzy dentyistów było równie mało jak na obszarze byłego zaboru austriackiego: w województwie poznańskim praktykę prowadziło 45 uprawnionych osób, z czego na miasta Poznań i Bydgoszcz przypadało 30, a w województwie pomorskim było ich jeszcze mniej⁶².

Jak stwierdziło Ministerstwo Zdrowia Publicznego w jednym z pism z kwietnia 1923 r., zgodnie z Ustawą z dnia 2 grudnia 1921 r. w przedmiocie wykonywania praktyki lekarskiej w Państwie Polskiem, obowiązującą wówczas w byłym zaborze pruskim, technicy dentyści nie posiadali prawa wykonywania jakichkolwiek czynności operacyjnych⁶³.

Natomiast w czerwcu 1923 r. sejmowa Komisja Zdrowia Publicznego przyznała, iż w byłym zaborze pruskim doszło do wielu nieporozumień – jak stwierdzono – w związku z nie zawsze słusznym oraz odpowiednim stosowaniem wobec techników dentyści wspomnianej wcześniej ustawy w przedmiocie praktyki lekarskiej, co skutkowało ich pociągnięciem do odpowiedzialności w drodze administracyjnej. Mając na uwadze powyższe, postulowano, aby wobec techników dentyści na terenie byłej dzielnicy pruskiej stosować rozporządzenie ministra spraw wewnętrznych państwa pruskiego z dnia 2 grudnia 1913 r., wydane do art. 123 ordynacji ubezpieczeniowej z dnia 19 lipca 1911 r., które stanowiło, że:

Technik dentyści może udzielać pomocy samodzielnie bez zgody ubezpieczonego na rachunek kasy chorych, jeżeli na zasadzie orzeczenia Głównego Urzędu Ubezpieczeniowego mamy do czynienia z warunkami przewidzianymi w § 370 Państwowej Ustawy Ubezpieczeniowej w odniesieniu do lekarzy dentyistów, albo jeżeli zapotrzebowanie członków kasy chorych w pomoc dentyści jest z powodu braku lekarzy dentyistów utrudnione w tym stopniu, że ograniczenie się do pomocy lekarzy dentyistów, według orzeczenia urzędu ubezpieczeniowego, nie odpowiadałoby wymaganiom osób chorych. Urząd ubezpieczeniowy przed wydaniem orzeczenia powinien wysłuchać zdania lekarza powiatowego⁶⁴.

⁶² Projekty rozporządzeń Prezydenta – Rzplitej, *op. cit.*, k. 302–303.

⁶³ Ministerstwo Zdrowia Publicznego do Pana Dr. Brennejsena, Redaktora „Przeglądu Dentyści”, Warszawa, dn. 25.IV.23 r., „Przegląd Dentyści” 1923, nr 2 (14), s. 132–133.

⁶⁴ Cyt. za: Sprawozdanie stenograficzne z 50. posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej z dnia 22 czerwca 1923 r. (I kadencja 1922–1927), t. 34–35, Biblioteka Sejmowa, https://bs.sejm.gov.pl/exlibris/aleph/a22_1/apache_media/52SLDJFDJTU2JNBJAYM7XCFYQXL7N4.pdf [dostęp: 31.08.2023].

Uprawnienia w powyższym zakresie – zgodnie z pruskim prawodawstwem – mogły uzyskać osoby, które ukończyły 25. rok życia i prowadziły się nienaganne, odbyły trzyletnią naukę u lekarza dentysty lub technika dentystycznego, a ponadto wykazały się czteroletnią praktyką pomocniczą oraz dowodem zajmowania się dentystyką jako głównym zawodem⁶⁵.

Wejście w życie rozporządzenia ministra spraw wewnętrznych z dnia 2 grudnia 1913 r. (L.dz. 7789) przyczyniło się do powstania Związku Techników Dentystycznych, zrzeszających osoby spełniające wymogi niniejszego aktu prawnego. Związek ten zwalczał techników dentystycznych, którzy korzystając z wolności procederowej według ustawy niemieckiej, wykonywali leczenie zębów poza Kasą Chorych, bez najmniejszego do zawodu przygotowania. W byłym zaborze pruskim Związek w połowie lat 20. XX w. skupiał około 250 osób⁶⁶.

Polskie władze w omawianym okresie pozostawiły nabyte uprawnienia techników dentystycznych w byłej dzielnicy pruskiej, choć nie planowano umożliwienia przyznawania nowych na zasadach określonych przez prawo pozaborcze. Stanowisko takie poparł wtenczas nawet Związek Lekarzy Dentystów byłego zaboru pruskiego. Zdawano sobie bowiem sprawę, że na pozbawieniu lub chociażby ograniczeniu dotychczasowych uprawnień techników dentystycznych ucierpiałaby bezspornie miejscowa ludność, przede wszystkim robotnicza ubezpieczona w Kasach Chorych, która zostałaby pozbawiona opieki z powodu zbyt małej liczby lekarzy dentystów⁶⁷.

6

W 1920 r. powstał Ogólnopolski Związek Lekarzy Dentystów w Państwie Polskim⁶⁸. W tym samym czasie powołano Państwowy Instytut Dentystyczny (PID). Uczelnia ta powstała z pozostałości oraz ruchomości prywatnych szkół dentystycznych, które do tej pory istniały w Warszawie i nie były postrzegane jako centra nauki dentystyki w byłym zaborze rosyjskim, lecz jako przedsiębiorstwa prywatne nastawione na zysk⁶⁹. PID mógł liczyć na wsparcie uznanego na świecie Antoniego Cieszyńskiego⁷⁰. Profesor stomatologii wykształcony w niemieckich ośrodkach

⁶⁵ Projekty rozporządzeń Prezydenta – Rzplitej..., *op. cit.*, k. 313.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ J. Supady, *op. cit.*, s. 261.

⁶⁹ Sprawozdanie Komitetu Organizacyjnego Pierwszego Polskiego Naukowego Zjazdu Lekarzy Dentystów we Lwowie 22.–26 lipca 1923, „Polska Dentystyka” 1923, nr 9, s. 144.

⁷⁰ 100-lecie Warszawskiej Stomatologii..., *op. cit.*, s. 13.

akademickich, od 1913 r. związany z Uniwersytetem Lwowskim⁷¹, nie wahał się wesprzeć szkoły wyższej powołanej w byłym zaborze rosyjskim. Mogło się zatem wydawać, że jest szansa na wyeliminowanie bez zbędnej zwłoki archaicznego oraz niedostosowanego do nowoczesnego państwa prawa dotyczącego wykonywania praktyki dentystycznej i czynności techniczno-dentystycznych. Państwowy Instytut Dentystyczny do wybuchu II wojny światowej nie rozwiązał jednak problemu niedostatecznego rozwoju szkolnictwa lekarsko-dentystycznego⁷².

Już po kilku latach Ministerstwo Spraw Wewnętrznych odnotowało, że uczniowie wspomnianego instytutu rekrutowali się w przeważającej części z tzw. Kongresówki, a tylko w nieznacznej liczbie pochodzili z byłych zaborów austriackiego oraz pruskiego⁷³. Nie nastąpiło więc przełamanie stereotypów dzielnicowych. Grupy zawodowe związane z dentystryką z różnych części Polski nie potrafiły przez wiele lat dojść do porozumienia w kwestiach zasadniczych, które miały się znaleźć w przygotowywanym akcie prawnym. Dbano raczej o partykularne interesy w poszczególnych byłych dzielnicach zaborczych. Można było odnieść nieodparte wrażenie, że podziały między osobami wykonującymi praktykę dentystyczną lub czynności techniczno-dentystyczne jeszcze bardziej się pogłębiały w wyniku walki o pacjenta. Co do zasady linie sporu pokrywały się z istniejącymi przed 1918 r. kordonami zaborczymi. Dyskurs pomiędzy członkami różnych grup zawodowych przybierał niekiedy ostry przebieg, co było widoczne np. w byłej Galicji, gdzie działalność podejmowały osoby wykształcone w byłym zaborze rosyjskim. Pogłębiało to tylko wzajemną nieufność oraz utwierdzało strony sporu w przekonaniu o własnej odrębności oraz wyższości lokalnego systemu kształcenia (szczególnie widoczna była swego rodzaju pogarda dentystów i techników dentystycznych z byłego zaboru austriackiego, jak również pruskiego wobec przedstawicieli tych zawodów wykształconych w byłym zaborze rosyjskim).

Kwestii praktyki dentystycznej w II Rzeczypospolitej nie rozwiązała do końca Ustawa z dnia 2 grudnia 1921 r. w przedmiocie wykonywania praktyki lekarskiej w Państwie Polskim, tj. *lex generalis*. Polskie władze zdawały sobie sprawę z potrzeby opracowania zunifikowanych przepisów o charakterze *lex specialis* w zakresie lekarzy dentystów i techników dentystycznych. Jednak rząd musiał dbać nie tylko o wymogi nauki, lecz nadto honorować słusznie, niewadliwie i skutecznie nabyte prawa swych obywateli (nawet jeszcze w państwach zaborczych) do chwili wejścia w życie przygotowywanego aktu prawnego. Działania władz musiały zatem czynić

⁷¹ S. Wajs, *Prof. Antoni Cieszyński*, „Protetyka Stomatologiczna” 1976, nr 4, s. 289–296.

⁷² M. Jesionowski, *Historia stomatologii polskiej*, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa 1971, s. 320.

⁷³ Projekty rozporządzeń Prezydenta – Rzplitej..., *op. cit.*, k. 312.

zadość wielu wymaganiom – jednocześnie w zakresie nauki, opinii publicznej oraz zabezpieczenia praw nabytych – uwzględniając przy tym dobro ludności potrzebującej pomocy dentystycznej.

Ponadto zdawano sobie sprawę, że stanu samodzielnego technika dentystycznego nie da się zlikwidować, a wręcz może się okazać konieczne rozszerzenie jego praw. Tym bardziej że biorąc pod uwagę niedobory w opiece dentystycznej, długoletnie praktyczne wykształcenie technika dentystycznego przedstawiało się jako szczególnie cenne w obliczu znikomej liczby lekarzy dentystów, a przygotowanie przyszłych absolwentów wydziałów stomatologicznych musiało potrwać. Nie bez znaczenia było to, że unifikacja ustawodawstwa nie zmieniałaby prawdopodobnie stanu faktycznego. Szybkie i radykalne działania mogły tylko utrwalić i pogłębić zdemoralizowanie, wytworzone przez konieczność ciągłego obchodzenia przepisów prawa.

Z tego powodu do 1927 r. na obszarze II RP obowiązywało kilka systemów prawnych, co wykazano w niniejszym artykule. Ponadto kwerenda w Archiwum Akt Nowych w Warszawie pozwala stwierdzić, że urzędnicy państwowi nie wykazywali się zbyt dużą determinacją oraz starannością w zakresie przygotowania odpowiednich regulacji. Zunifikowane przepisy o zawodzie lekarzy dentystów i techników dentystycznych zawarte zostały dopiero w Rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 10 czerwca 1927 r. o wykonywaniu praktyki dentystycznej. Przez prawie dziewięć lat władze II RP pozwalały na to, aby prawodawstwo porozbiorowe nadal obowiązywało w charakterze dzielnicowego prawa w poszczególnych częściach odrodzonego państwa, co z całą pewnością sprzyjało tendencjom odśrodkowym.

Jak wcześniej wspomniano, Ogólnopolski Związek Lekarzy Dentystów w Państwie Polskim powołano w 1920 r. Jednak znamienne jest to, że dopiero na podstawie Ustawy z dnia 11 stycznia 1938 r. o izbach lekarsko-dentystycznych⁷⁴ powołano do życia samorząd zawodowy stomatologów⁷⁵.

Bibliografia

Akty prawne

Ustawa z dnia 15 marca 1883 r. zmieniająca i uzupełniająca ustawę przemysłową, Austr.

Dz.U. z 1883 r., nr 391.

Ustawa z dnia 2 grudnia 1921 r. w przedmiocie wykonywania praktyki lekarskiej w Państwie Polskim, Dz.U. z 1921 r., nr 105, poz. 762.

⁷⁴ Ustawa z dnia 11 stycznia 1938 r. o izbach lekarsko-dentystycznych, Dz.U. z 1938 r., nr 6, poz. 33.

⁷⁵ A. Marek, *Historia samorządu lekarskiego w II Rzeczypospolitej*, „Lekarz Wojskowy” 2020, t. 98, nr 2, s. 124.

- Ustawa z dnia 11 stycznia 1938 r. o izbach lekarsko-dentystycznych, Dz.U. z 1938 r., nr 6, poz. 33.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 maja 1925 r. o zniesieniu powiatu Spisko-Orawskiego, Dz.U. z 1925 r., nr 63, poz. 441.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 czerwca 1927 r. o prawie przemysłowym, Dz.U. z 1927 r., nr 53, poz. 468, z późn. zm.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 10 czerwca 1927 r. o wykonywaniu praktyki dentystycznej, Dz.U. z 1927 r., nr 54, poz. 476, z późn. zm.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. w sprawie zmiany rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 10 czerwca 1927 r. o wykonywaniu praktyki dentystycznej, Dz.U. z 1933 r., nr 84, poz. 629.

Źródła archiwalne

- Inne sprawy z dziedziny legislatury [Korespondencja z Prezydium Rady Ministrów, Ministerstwami, Wojewodami w sprawach projektów ustaw, rozporządzeń...], Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, AAN, sygn. 2/9/0/1.1/I 678.
- Petycja związku techników dentystycznych w Austrii z uwagami i wnioskami do projektu ustawy o zakładach dentystycznych, Wiedeń, czerwiec 1917 r., Książnica Cieszyńska, sygn. TR 072.068.
- Projekty rozporządzeń Prezydenta – Rzplitej [wnoszone przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych], Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, AAN, sygn. 2/9/0/1.1/I 466.
- Zmiana granic powiatów, tworzenie nowych znoszenie istniejących [Województwo poleskie, powiaty: kobryński, brzeski, lubieszowski, prużański, poznański: pleszewski, m. Poznań, łódzkie (ogólne), lwowskie: łańcucki, jarosławski, stanisławowski: kołomyjski, nadwórniański; pomorskie: pucki; lubelskie: konstantynowski, siedlecki; krakowskie: nowo-sądecki, spisko-orawskie; stanisławowski: bohorodczański, stanisławowski], Ministerstwo Spraw Wewnętrznych w Warszawie, AAN, sygn. 2/9/0/1.1/I 179.

Źródła drukowane

- Magyarországi rendeletok tára*, Kiadja a magyar királyi belügyminisztérium, Budapest 1911.
- Okólnik z 6 lutego 1922, L. 13275/VIII/1, w sprawie zakresu czynności techników dentystycznych, „Dziennik Urzędowy Województwa Tarnopolskiego”, nr 3 z dnia 1 marca 1922 r., s. 11.
- Okólnik Wojewody kieleckiego nr 57 z 11 kwietnia 1927 r. o zapisywaniu lekarstw przez lekarzy dentystów, „Dziennik Urzędowy Województwa Kieleckiego”, nr 8 z dnia 10 lipca 1927 r., s. 17.
- Ustawa o praktyce dentystycznej. Wywiad „Iskry” z zastępcą przewodniczącego Sejmowej Komisji Zdrowia Publicznego, posłem doktorem Falkowskim*, „Iskra” (Sosnowiec), nr 135 z dnia 17 czerwca 1925 r., s. 3.

- Ustawodawstwo i sprawy zawodowe*, „Polska Dentystyka” 1923, nr 3, s. 158.
- „Przegląd Dentystyczny” (Warszawa) 1923, nr 2 (14).
- Sprawozdanie Komitetu Organizacyjnego Pierwszego Polskiego Naukowego Zjazdu Lekarzy Dentystów we Lwowie 22.–26 lipca 1923*, „Polska Dentystyka” 1923, nr 9, s. 144.
- Wengierow J., *O prawie niezunifikowanym w zakresie resortu opieki społecznej (ciąg dalszy)*, „Gazeta Administracji” 1 czerwca 1938 r., R. XX, nr 11, s. 704.
- Zbiór Orzeczeń Sądu Najwyższego. Orzeczenia Izby Drugiej (Karnej), Rok 1920*, Tłoczono w drukarni Bron. Tomczyka z polecenia Ministra Sprawiedliwości, Warszawa [b.r.].

Źródła internetowe

- Sprawozdanie stenograficzne z 50. posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej z dnia 22 czerwca 1923 r. (I kadencja 1922–1927), Biblioteka Sejmowa, https://bs.sejm.gov.pl/exlibris/aleph/a22_1/apache_media/52SLDJFDJTU2JNBAYM7XCFYQXL7N4.pdf [dostęp: 31.08.2023].
- Zasedání Národního shromáždění československého roku 1920. Tisk 2652, <https://www.nrsr.sk/dl/Browser/Document?documentId=15382> [dostęp: 6.08.2023].
- Rozporządzenie ministerstwa handlu w porozumieniu z ministerstwem spraw wewnętrznych z dnia 20 marca 1892 dotyczące się zaliczenia przemysłu techników dentystycznych do rodzajów przemysłu wymagających konsensu, Austr. Dz.P.P. z 1892 r., nr 55, Österreichische Nationalbibliothek (ANNO), <https://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rpo&datum=1892&page=463&size=45> [dostęp: 27.04.2024].

Opracowania

- 100-lecie Warszawskiej Stomatologii Akademickiej 1920–2020: Państwowy Instytut Dentystyczny – Wydział Stomatologiczny*, red. E. Mierzwińska-Nastalska, D. Olczak-Kowalczyk, [Oficyna Wydawnicza Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego], Warszawa 2021.
- Allerhand H., *O konieczności jednolitego nauczania dentystyki w Państwie Polskiem: odczyt wygłoszony na 1. Polskim Naukowym Zjeździe Lekarzy Dentystów we Lwowie, dnia 25 VII. 1923*, A. Goldman, Lwów 1923.
- Az 1846. évi XIV. T.-Cikk a Közegészségügyi rendezéséről és a reá vonatkozó törvények (1908. évi XXXVII. T.-cikk), *ministeri, bírósági és egyéb hatósági rendeletek rendszeres gyűjteménye*, red. M. Reisz, Zólyom 1910.
- Bartoszewicz J., *Podręczny słownik polityczny do użytku posłów, urzędników państwowych, członków ciał samorządowych i wyborców*, Nakładem Księgarni Perzyński, Niklewicz i S-ka, Warszawa 1925.
- Ciągwa J., *Recepcja prawa węgierskiego na Spiszu i Orawie po roku 1920*, „Studia Historyczne” 1996, t. 39, nr 2, s. 199–222.
- Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej o ubezpieczeniu pracowników umysłowych z dnia 24 listopada 1927 (Dz. U. R. P. Nr 106, poz. 911) z objaśnieniami, opracowaniami przez Dra Józefa Pasternaka*, Okręgowy Związek Kas Chorych, Kraków 1928.

- Jesionowski M., *Historia stomatologii polskiej*, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa 1971.
- Karkowska D., *Zawody medyczne*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012.
- Lipińska M., *Średnie szkolnictwo dentystyczne w latach 1949–1961 ze szczególnym uwzględnieniem doniesień prasowych „Służby Zdrowia”, „Medycyna Nowożytna”* 2010, t. 16, z. 1–2, s. 127–148.
- Marek A., *Historia samorządu lekarskiego w II Rzeczypospolitej*, „Lekarz Wojskowy” 2020, t. 98, nr 2, s. 121–125.
- Olszewski D., Grzesiak-Janias G., *Stan stomatologii w II Rzeczypospolitej Polskiej*, „Magazyn Stomatologiczny” 2012, nr 6, s. 94–96.
- Olszewski D., Grzesiak-Janias G., *Stomatologia akademicka w II RP*, „e-Dentico” 2012, nr 2 (36), s. 104–109.
- Perliński A., *Zębolecniństwo wobec rządu i przedstawicieli narodu*, Nakładem Ministerstwa b. Dzielniczy Pr., Poznań 1920.
- Stawiszyńska A., *Łódzka stomatologia w okresie I wojny światowej (1914–1918)*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Historica” 2020, nr 106, s. 77–87.
- Supady J., *Historia dentystyki w zarysie*, Wojskowa Drukarnia, Łódź 2010.
- Veselý F.X., *Všeobecný slovník právní. Díl pátý. Tabák – živnost zlatnická. Příruční sborník práva soukromého i veřejného země na radě říšské zastoupených se zvláštním zřetelem na nejnovější zákonodárství a poměry právní země Koruny české*, Nakl. vlastním; v komisi knihkupectví F. Topiče, Praha 1899.
- Wajs S., *Prof. Antoni Cieszyński*, „Protetyka Stomatologiczna” 1976, nr 4, s. 289–296.
- Więckowska E., *Instytucje zdrowia publicznego w II Rzeczypospolitej – organizacja, cele, zadania*, „Przegląd Epidemiologiczny” 2000, t. 54, nr 3–4, s. 417–425.
- Wiśniewski Z., *Skąd się brali doktorzy?* [cz. 2], „Gazeta Lekarska” 2007, nr 12 (204), s. 34.
- Zieliński P., Radkowska-Gizelska M., *„Godność stanu (zawodu) lekarskiego” w Polsce – perspektywa historycznoprawna (1918–1991)*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2022, t. XXV, s. 209–226.

WOJCIECH ADAM ŚWIĘCH

DR

[HTTPS://ORCID.ORG/0000-0002-6664-1674](https://orcid.org/0000-0002-6664-1674)

Zaborcze uregulowania prawne dotyczące wykonywania praktyki dentystycznej i czynności techniczno-dentystycznych w II Rzeczypospolitej przed unifikacją prawa w 1927 roku

Głównym celem artykułu jest przedstawienie profesji, które były uprawnione w poszczególnych byłych zaborach do wykonywania praktyki dentystycznej i czynności techniczno-dentystycznych. Obrazowo wykazano także ich różnorodność (m.in. na podstawie źródeł zgromadzonych w Archiwum Akt Nowych w Warszawie), która mogła uzasadniać

konieczność szybkiej ustawowej unifikacji powyższej kwestii w II RP. Z drugiej strony w tekście przedstawiono pokrótce przesłanki, które uwarunkowały ostatecznie długi przebieg procesu legislacyjnego polskiego aktu prawnego regulującego omawiane kwestie.

Słowa kluczowe: II Rzeczpospolita, praktyka lekarska, dentysta, technik dentystyczny

WOJCIECH ADAM ŚWIĘCH

PHD

[HTTPS://ORCID.ORG/0000-0002-6664-1674](https://orcid.org/0000-0002-6664-1674)

The legal regulations of the partitioners concerning the performance of dental practice and technical-dental activities in the Second Polish Republic before the unification of the law in 1927

The main aim of the article is to present the professions who were entitled to practice dentistry and perform technical and dental activities in the individual former partitions of the Second Polish Republic. Their diversity has also been clearly demonstrated (among others, based on sources collected in the Central Archives of Modern Records in Warsaw), which could justify the need for a quick statutory unification of the above issue. On the other hand, the text briefly presents the premises that ultimately determined the long course of the legislative process of the Polish legal act regulating the discussed issues.

Key words: Second Polish Republic, medical practice, dentist, dental technician

